

KANT'IN YARGI TÜRLERİNİN ELEŞTİRİLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

[A Review of Kant's Criticals of Judicial Types]

Ersel ÇAKMAK

Yüksek Lisans, Kocaeli Üniversitesi, Felsefe Bölümü
ersel_mf@hotmail.com

ÖZET

Bu makalede, Kant'ın tanımlarını yapıp birbirinden ayırdığı yargı türlerinin eleştirileri incelenmektedir. A priori, a posteriori, analitik ve sentetik yargıların Ayer, Quine ve Kripke özelinde Kant'ın yargı türlerine dair eleştiriler bu çalışmanın özünü oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı Kant'ın kendi sistemi içinde tutarlı görünen fakat eleştirel bir yaklaşımla incelendiğinde birtakım problemlerin olduğu ve tanımların eksik yönlerinin bulunduğu yönündeki tespitleri ortaya koymak ve bahsi geçen düşünürlerin bu problemlere karşı takındıkları felsefi tutumu göstermektir.

Anahtar sözcükler: Kant, Ayer, Quine, Kripke, yargı türleri.

ABSTRACT

In this article, the criticisms of the types of judgments that Kant defines and separates from each other are examined. Criticisms of a priori, a posteriori, analytic and synthetic judgments, in particular Ayer, Quine, and Kripke, and Kant's judgment types constitute the core of this study. The aim of this study is to reveal the findings that Kant has some problems and

deficiencies in the definitions, which seems consistent within his own system but when analyzed with a critical approach, and to show the philosophical attitude of the mentioned thinkers towards these problems.

Keywords: Kant, Ayer, Quine, Kripke, types of judgment.

Giriş

Kant'ın ileri sürdüğü yargı türleri kendisinden sonra felsefede tartışma konusu oluşmuştur. Yargı türlerine dair incelemeler göz önüne alındığında vurgusunun epistemolojik temelli olduğu görülmektedir. Epistemoloji vurgusu Kant'ın felsefe tarihindeki yeri ile daha belirgin hale gelmektedir. Mantık biliminin kurucusu olarak kabul edilen Aristoteles'ten başlayan süreçte yargı türleri çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır.

Sınıflandırılması yapılan önermeler yapısı bakımından üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar; özne konumunda olan ve hakkında bir şey söylenen “özne”, bu konudan bahseden bir ifade olarak “yüklem” ve bu iki terimi bağlamak için kullanılan “kopula”, bir bütün olarak önermeyi oluşturmaktadır. Her önerme bu üç yapıya sahip olmak zorundadır. Özel olarak bir kavramın yargı bildirebilmesi için o kavramın yüklem olması yeterlidir. Dolayısıyla önerme yüklemi de içermek zorunda olduğu için önermeler yargı bildirir fakat bir dilsel ifadenin yargı bildiriyor olması önerme olduğu anlamına gelmez (Özlem, 2015, s. 135-140).

Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'nde ayrımını yapmış olduğu yargı türleri temelde dört tanedir. Fakat bu dört temel yargı türünün sentezlenmesi sonucunda oluşan yargı türleri de mevcuttur. Bu ayrımlar sonucu birtakım problemler de ortaya çıkmaktadır. Yargı türlerinin ortaya çıkardığı problemler özellikle analitik gelenekten gelen filozoflarca önemli bir problem olarak görülmüştür. Ayer'in a priori, Quine'nin analitik ve Kripke'nin ise olumsal apriori ve zorunlu a posteriori yargılara yönelik eleştirileri bu problemin çözümüne katkı sağlayacak türden bilgiler içermektedir. Problemin tam olarak çözüldüğü iddia edilmese de bu eleştiriler yeni bir bakış açısı kazandırması açısından önemlidir.

Bu çalışmada incelenecek konu, Kant'ın ortaya koymuş olduğu yargı türleri ve ona felsefi literatürde önemli katkılar sağlayan Ayer, Quine ve Kripke tarafından getirilen itirazlar çerçevesinde sürdürülecektir. Kant'ın düşüncelerinin açtığı yeni alanlar ve eksiklikleri, özellikle bu görüşleri eleştiren filozoflar çerçevesinde tartışılacaktır. Bahsi geçen düşünürlerin getirdiği eleştiriler ve önerileri, merkeze aldığı sorunun çözümü bakımından önemli görünmektedir.

A priori ve A posteriori Bilgiler

Kant'ın yargı sınıflamasındaki vurgu temelde epistemolojiktir. Kant yargıları, duyuşsal bir içeriğe bağlı olup olmaması, yani kaynağını deneyden alıp almamasına bağlı olarak a priori ve a posteriori olarak ikiye ayırmıştır. Yapıları itibarıyla ise analitik ve sentetik olarak bir ayırım yapmıştır.

Kant, a priori bilgi ile ilgili açıklamalarını *Saf Aklın Eleştirisi*'nde ve *Prolegomena*'da yapmıştır. Kant'ın a priori ile ilgili ifadeleri şöyledir: “iç zorunluluk karakterini de gösteren evrensel bilgiler deneyimden bağımsız olarak kendilerinde açık ve pekin olmalıdır; buna göre a priori bilgiler olarak adlandırılırlar...” (Kant, 2019, s. 39).

Kant'a göre bilginin oluşum süreci deneyimle başlamaktadır. Fakat bu bilgilerin tamamı deneyimin ürünü değildir. Deneyimden doğmayan bilgiler veya kalıplar Kant'a göre deneyden önce var oldukları için a priori olarak nitelendirilir (Kant, 2019, s. 40). Kant'ın bu konuda verdiği bir örnek ele alındığında a priori bilginin ne olduğu daha iyi anlaşılabilir.

“Böylece kendi evinin temellerini oyan biri için evin yıkılacağını a priori bilebilirdi, e.d. edimsel yıkılışının deneyimi için beklemesi gerekmezdi denebilir. Ama gene de bunu bütünüyle a priori bilemezdi, çünkü daha önceden cisimlerin ağır olduklarını ve buna göre destekleri uzaklaştırılınca düştüklerini deneyim yoluyla öğrenmiş olması gerekirdi” (Kant, 2019, s. 40).

Kant'ın verdiği örnekte görüldüğü gibi bir şeyin a priori olarak nitelenebilmesi için hiçbir duyu deneyimine bağlı olmaması gerekmektedir. Kant'a göre daha önceden deneyimlediğimiz fakat sonrasında bir a priori bilgi gibi ileri sürdüğümüz yargılar incelendiğinde a priori olmadıkları görülmektedir. A priori olabilmesi için hiçbir duyu deneyimi ögesi içermemesi gerekmektedir. Görgül yani deneyim ögesi içermeyen bilgiler Kant'a göre '*saf*' olarak nitelenebilir. Kant, a priori bilginin özelliklerinden bahsederken, deneyimden bağımsız olmasının dışında onlara zorunluluk ve evrensellik niteliklerini de yüklemektedir. Kant'a göre bir bilgiyi a priori olarak nitelendirdiğimizde, zorunluluk ve evrensellik özelliklerini de o bilgide içerildiğini kabul ederiz (Kant, 2019, s. 40-41).

Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*'nde a posteriori yargıları çoğunlukla a priori yargıların karşıtı olarak koyduğu için, a prioriye atfedilen nitelermelerin karşıtı özellikleri a posteriori olarak alabiliriz. Bu durumda a posteriori yargılar bilginin kaynağı olarak deneyimden doğarlar. Görgül içeriğe sahip oldukları için a priori değildirler. Kaynağı deneyim olan a posteriori önermeler ya da yargılar olumsuzluk içerir. Bu önermelerin bir zorunluluk ve evrensellik niteliğine sahip olduğu söylenemez. Dolayısıyla a posteriori bilgiler duyu deneyimi sayesinde var olabilir ve bir varlık olanağına sahip olabilirler (Kant, 2019, s. 40).

A posteriori bilgiyi veren duyu deneyimi, yapısı itibarıyla rastlantısaldır. Kant'ın deney dediği şey ise insan algısıdır. Algı, insandan insana değişiklik gösterebildiği için rastlantısaldır. Bu yüzden bir yargının doğruluk ölçütü kişiden kişiye değişir ve bu doğruluk ölçütü deney ile sağlanır (Kant, 2015, s. 56).

Analitik ve Sentetik Yargılar

Kant yargıları bu sefer de içeriklerine göre analitik ve sentetik olarak ikiye ayırmaktadır. Kant'ın bunu yapmasındaki en önemli neden, rasyonalizmin mutlak bir hakimiyetine karşı çıkmak ve sınırlılıklarını ortadan kaldırmaktır. Bilginin içeriğini hem deney hem de akıl olarak belirleyecek olması, onun bu ayrımı yapmasına sebep olmuştur (Kant'ın Felsefesi, 2018, s. 72).

Bir önceki bölümde incelenen a priori ve a posteriori ayrımı bilginin kaynağına, yani yargıların kaynağına yönelik bir ayrımdı. Fakat analitik ve sentetik yargı ayrımı, yargıların içerikleriyle ilgili, niteliksel karakterde bir ayrımdır. Kant'a göre analitik yargılar açıklayıcı yargılardır. Açıklayıcı olmasının sebebi, analitik yargının herhangi yeni bir bilgi vermemesine rağmen, önermedeki öznenin çözümlenmesiyle içeriğinin ortaya çıkarılmasıdır. Yani 'A' bir özne ve 'B' de bir yüklem olsun. Analitik bir yargıda 'B' yüklemi 'A' öznesinin içeriğinin çözümlenmesiyle bulunabilir. Bir bakıma 'A', 'B'yi kapsamaktadır. Kant'a göre böyle çözümleyici yani analitik bir işlem özdeşlik ilkesine dayanarak gerçekleşmektedir. Özdeşlik yoluyla çözümlenen yargı, zaten öznedeki var olan bilgilerin ortaya çıkmasını sağlar (Kant, 2019, s. 44).

Açıklamalardan yola çıkarak bir örnek vererek analitik bir önermenin ne olduğuna dair daha iyi bir fikir edinilebilir. Kant'ın "Tüm cisimler uzamlıdır" önermesini ele alalım. Kant'a göre biz 'cisim' kavramını düşündüğümüzde onun içinde var olan 'uzamlı' olma niteliğine ya da yüklemine herhangi deneysel bir araç kullanmadan ulaşabiliriz. Çünkü cisim dediğimizde onun içinde zorunlu olarak uzam yüklemine bilincinde oluruz ve cisim ile uzamı ilişkilendirmek için uzam kavramının ötesine geçmemiz gerekmez ve yalnızca çözümleme yaparak da bu bilgiye ulaşabiliriz (Kant, 2019, s. 44).

Bu örneğe ek olarak bir örnek daha verilebilir. 'Anneler kadındır' ya da 'babalar erkektir' türünden bu iki yargı da analitiktir. Çünkü 'anne' kavramını çözümlediğimizde içinde 'kadın' kavramı zorunlu olarak mevcuttur. Aynı şekilde 'baba' kavramını incelediğimizde ise içinden 'erkek' olma yüklemi zorunlu olarak çıkmaktadır.

Kant'ın ikiye ayırdığı ve analitik yargının karşısına koyduğu diğer yargı türü de sentetik yargılardır. Kant'a göre sentetik yargılar olumsal nitelikte yargılardır ve analitik yargıların açıklayıcılığı yanında bunlar genişletici türden yargılardır. Burada özne yüklem ilişkisi özdeşlik ya da çelişmezlik ilkesi olmadan düşünülmektedir. Sentetik yargıları formüle edersek, yine 'A' özne ve 'B' yüklem olsun. Buna göre 'B', 'A'nın içinde çözümlenerek bulunabilecek bir yüklem değildir. Çünkü 'B' yüklemi bütünüyle 'A' öznesinin dışında bulunmaktadır. Bu yüzden 'B', 'A'ya yeni birtakım bilgiler kattığı için genişleticidir ve sentetik yargılardır (Kant, 2019, s. 44). Sentetik yargılardaki yüklem, özne dışında bulunduğu için yargının doğruluğunu sadece özneyle belirleyemeyiz. Bu yargıların doğruluğunun olumsal olduğunu kabul ederek ve yüklemle birlikte ele alarak ancak bir doğru ya da yanlış diye niteleyebiliriz (Kant, 2019, s. 148).

Sentetik yargıya örnek olarak Kant'ın "Tüm cisimler ağırdır" önermesini verebiliriz. Kant'a göre burada 'cisim' özne konumunda ve 'ağırdır' yüklem konumundadır. Kant bunun sentetik bir önerme olması açısından, 'ağırdır' kavramını, 'cisim' kavramından çıkaramayacağımızı belirtir. Çünkü cisim kavramı kendi başına düşünüldüğünde ağırlık niteliğini bize vermemektedir. Bu niteliğin bilgisini öznenin dışından edinebiliriz (Kant, 2019, s. 44).

Sentetik A Priori Yargılar

Kant felsefesinde en çok tartışılan konulardan birisi de sentetik a priori yargılar sorunudur. Kant için yargılar arasında en çok ilgilendiği yargı türü bunlardır. Analitik yargı türleri yapıları itibarıyla a priori yargılardır. Bu a priori olma, analitik yargıların temel bir niteliğidir ve değişmezler. Ancak sentetik yargılar yapısı itibarıyla a posteriori olmayı kesin olarak içermez. Çünkü Kant'a göre sentetik yargıların bir de deneysel olmayan çeşidi vardır (Yılmaz, 2020, s. 2847).

Kant'a göre örneğin metafizik alan için kesin olmasa da matematik ve doğa bilimlerinin önermeleri sentetik a priori yargılar olarak kabul edilebilmektedir. Çünkü temelini akıldan alan bir takım zorunlu öğeleri içinde barındırmasının yanında bir de deneyden gelen bazı öğeleri de içermektedir. Kant bunların sentetik a priori önermeler olduğunu söylese de temellerini araştırmak için "nasıl olanaklıdır?" sorusunu sormaktadır (Kant, 2015, s. 23-24).

Kant'ın sorduğu bu soru aslında duyarlılığın formlarıyla ilgilidir. Ona göre zaman ve mekân formları duyarlılığın a priori formlarıdır ve duyuşsal algıyla ilk temas eden formlardır. Kant matematiğin ve doğa bilimlerinin sentetik a priori olduğunu söylemişti. Buradaki a priorilik temelde mekân formundan gelmektedir. Özelden geometri ve mekaniği ele alırsak bu bilimlerin imkânı, zaman ve mekân kavramlarının var olmasıyla mümkündür. Kant da zaman ve mekânı doğadaki nesnelere alıp insan aklının birer formu olarak konumlandığı için bu bilimlerin zemini zorunlu olarak a priori olmaktadır (Heimsoeth, 2018, s. 79). "Geometri uzamın saf görüşünü temel alır. Aritmetik kendi sayı kavramlarını, zaman içinde birbirini izleyen birimlerin eklenmesiyle meydana getirir; özellikle Saf Mekanik hareket kavramlarını sadece zaman tasarımı sayesinde oluşturabilir" (Kant, 2015, s. 32).

Kant'a göre bu sentetik a priori yargılardan oluşan bilgilerin temelinde a priori formlar vardır. Bu formlar aynı zamanda bilgi elde ederken yani duyuşla başlayan bilgi sürecinin de başlatıcı formlarıdır. Dolayısıyla ilk duyuşla başladığı için ve bilgimize yeni bir şeyler kattığı için sentetik, buna karşın deneyimin olanağı olan ve zorunluluk barındıran zaman ve mekân formlarını da bilgi sürecine kattığı için a priori bir yargıdır. Böylece Kant sentetik a priori yargıların olanağını temellendirmiş olur. Fakat Kant'ın bu yargı türlerinde yaptığı ayırım ve tanımlamalar daha sonra gelen filozoflarca tartışılmış ve bir problem olarak çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

Alfred J. Ayer'de A Priori Sorunu

Alfred J. Ayer konumu itibarıyla empirist ve analitik gelenek içinde anılabilecek bir düşündürdür. Ayer'in bu gelenekler içinde yer alması metafizik karşıtı olduğunu imlemektedir. Takındığı tutum da metafizik karşıtı olduğunu göstermektedir. Ayer'e göre felsefe, klasik düşünceden ayrılarak kendi konumunu bilime yaklaştırmalıdır. Bu yeni tutumda felsefenin görevi ise kendisini anlamsız önermelerden arındırıp, önermeleri açıklığa kavuşturmak, dili daha anlaşılır kılmak ve bir takım dilsel uzlaşmaların çözümlemesini yapmaktır.

Mantıkçı pozitivist bir filozof olarak Ayer, bu geleneğin temel ilkelerini benimsemiştir. Bu geleneğe göre bilgi kaynağı deneyimlerdir ve tamamen empiriktir. Bu empirik önermenin anlamı, doğruluk ölçütünü verecek olan gözlemlerin seçiminden ibarettir. Mantıksal ve matematiksel önermelerin içinde bulunan bazı deney dışı önermeler totolojik ve analitik bir karaktere sahiptir ve bunlar ancak aksiyomatik olarak geçerliliğe sahip olabilir.

Ayer'e göre bir deneyci filozofun karşılaştığı sorunlardan birisi de bu matematiksel ve mantıksal önermelerin doğruluğu problemidir. Çünkü bir empiriste göre bir önermenin doğruluğu deney ve gözlemlerle sağlanabilir. Fakat mantık ve matematik önermelerin bir nesnesi olmadığı için bu deneysel sınıma elverişli değildir. Ayer bir empirist için bu önermelerin doğruluklarının iki şekilde kabul edilebileceğini ifade etmektedir. Ayer'e göre

“Ya onların zorunlu doğrular olmadıklarını söyleyecek ve onların öyle olduğuna evrensel olarak nasıl inanıldığını açıklamak zorunda kalacaktır; ya da onların olgusal içeriklerinin bulunmadığını söyleyecek, o zaman da, her türlü olgusal içerikten yoksun olan bir önermenin, nasıl olup da, doğru, yararlı ve şaşırtıcı olabileceğini açıklamak zorunda kalacaktır” (Ayer, 2020, s. 64-65).

Ayer bu iki seçenek dışında bir seçeneğin de rasyonalizme yönelmek olduğunu belirtir. Fakat bunun da kendi ileri sürdüğü savla uygun olmadığını ifade eder. Bu yüzden Ayer'in amacı belirttiği iki seçenektan birisinin doğruluğunu kanıtlamaktır. Rasyonalizmin bu tür önermeleri a priori olarak nitelendirmesini ortadan kaldırabilmek için yöntem olarak belirtildiği gibi ya bunların zorunlu doğrular olmadığı ya da bu doğruların “dünya üzerine doğrular” olmadıkları kanıtlanmak durumundadır (Ayer, 2020, s. 65).

Ayer'e göre mantıksal ve matematiksel doğruların evrenselliği için deney bize bir takım güçlü deliller sunmuştur, ama bu deliller için herhangi bir güvenilir zeminimiz bulunmamaktadır. Bu doğruların daha önce tutarlı bir şekilde işlemiş olduğu gösterilebilse de zemini sağlam olmadığı için yanlış da olabilmektedir (Ayer, 2020, s. 66).

Ayer'e göre matematik ve mantığın önermeleri tümevarımsal bir şekilde bulunmuş olabilir ve biz bu önermeleri diğer bilimlerin öğrenilmesi gibi öğrenebiliriz. Fakat bilimlerin aksine bunları zorunlu doğrular olarak kavrar ve her örnek için geçerliliğine inanırız. İşte matematik ve mantık önermelerini deneysel önermelerden ayıran temel özellik budur. Çünkü olumsal önermeler içinde zorunluluğu ve evrenselliği barındırmamaktadır (Ayer, 2020, s. 67).

Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık* adlı eserinde Kant'ın analitik ve sentetik tanımlamalarına değindikten sonra bu ayrımın çok doyurucu bir ayrım olmadığını ifade eder. Ona göre "kavram" teriminin belirsiz kullanımı ve her yargının özne ve yüklemden oluştuğu kabulünün dayanaksız olduğunu belirtir. Buna karşın Kant'ın bu ayrımının daha zor problemler de barındırdığını ifade eder. Bu problemlerden birisi, Kant'ın analitik sentetik ayrımını yaparken ortak ya da eşdeğer bir ölçüte göre yapmadığını söyler. "7+5=12" önermesine sentetik derken ruhbilimsel bir kriter belirler. "Bütün cisimler yer kaplar" önermesini analitik olarak niteler ve bunu çelişmezlik ilkesi çerçevesinde mantıksal bir kritere göre yapar. Sonuç olarak eşdeğer bir ölçüt olmadan iki farklı şeyi karşılaştırmış olur ve bu Ayer'e göre Kant'ın içine düştüğü bir yanıştır (Ayer, 2020, s. 70).

Ayer, Kant'ın içine düştüğü yanıştan kurtulmak için analitik ve sentetik önermelerin belirlenmesindeki kriterleri değiştirmiştir. Buna göre; "Bir önermenin geçerliği yalnızca içerdiği simgelerin tanımına bağlıysa onun analitik, eğer önermenin geçerliği deney olgularıyla belirleniyorsa onun sentetik olduğunu..." (Ayer, 2020, s. 71) ifade etmektedir. Ayer bu tanımlamalarından önermelere örnekler vermektedir. Sentetik önerme için "Bir tutsaklık dizgesi kurmuş olan karıncalar vardır" örneğini vermektedir. Ayer'e göre bu önermenin doğruluğunun kanıtlanması simgelerin anlamları üzerinden değil, karıncalar üzerinden yapılan gözlemler tarafından sağlanabilir. Deney ve gözleme dayandığı için de sentetik bir önermedir. Analitik önerme için de "Karıncaların ya bir bölümü asalaktır ya da hiçbiri değildir" örneğini verir. Burada önemli olan "ya" "ya da" gibi sözcüklerin işlevidir.

Bu önermede “ya”, “ya da” sözcükleri kullanılarak iki cevaptan birisinin zorunlu olarak doğru olduğu bir seçenek sunulmuştur. Bu önermenin sembolik anlatımı ise “Ya p doğrudur, ya da p doğru değildir” şeklindedir. Görüldüğü gibi hiçbir deneysel sınamaya gerek duymayan bir önerme olduğu için analitik bir önermedir. Analitik bir önerme olduğu için yapısı itibarıyla olgusal bir bilgi içermez ve de çürütülemezdir (Ayer, 2020, s. 71).

Ayer mantık ve matematik önermelerin analitik bir içeriğe sahip olduğu sonucuna varmaktadır. Bu tür önermelerin zorunluluklarını sağlayan asıl sebebin olgusal içeriklerinin bulunmamasıdır. Ayrıca bir önermenin a priori olduğunu söylemek de onun bir totoloji olduğunu söylemek anlamına gelmektedir. Bir empirist olarak Ayer, a priori ve analitikliği olgusal içeriği olmayan önermelere atfetse de gerçekliğe ait a priori bir bilgi olmadığını da vurgular (Ayer, 2020, s. 80).

W. V. O. Quine ve Analitikliğin Reddi

Quine ile ilgili bölümde ele alacağımız konu ise, onun kendinden önce gelen mantıkçı pozitivistlere yönelik eleştirisidir. Daha da geriye götürmek gerekirse yine Kant’ın yargı türlerinin özellikle analitik yargıların içlerinde barındırdıkları problemler üzerinden bir sorgulama gerçekleştirmektedir.

Quine temel eleştirisini mantıkçı pozitivistlerin analitik-sentetik ayırımına ve bu ekol içinde geliştirilmiş olan “indergemecilik” anlayışı üzerine yöneltilmektedir. Quine bu iki görüşe karşı eleştirisini *Two Dogmas of Empiricism* adlı makalesinde dile getirmiştir. Bu makalede bahsettiği iki dogma da bahsi geçen iki eleştiri konusudur.

Quine makalenin başında Kant’ın analitik önermeler hakkında söylediklerini eleştirir. Kant analitik önermeleri, öznedeki içerilen yüklemelerden daha fazlasına sahip olmadığını belirtmiştir. Quine’a göre bunun oluşturacağı iki dezavantaj vardır. Bunlardan ilki, analitik önermeler kendisini, sadece özne-yüklem ikilisinde oluşturan sınırlayıcı bir yapıda kurar. İkinci dezavantajı ise öznenin yüklemi kapsamındaki kapsama edimi bir metafordan ibarettir. Kant’a yönelttiği eleştirilerin yanında, aslında Kant’ın analitik kavramı hakkında asıl söylemeye çalıştığı şeyin, bir ifadenin anlamlar nedeniyle ve gerçeklerden bağımsız olarak

doğru olduğunda analitik olarak nitelendiğini s3yler. Bir başka ifadeyle, 3nermeler olgusal bir i3eriği olmadan, anlamsal olarak doğru olabiliyorsa analitik bir 3nermedir (Quine, 1961, s. 1).

Quine daha sonra analitikliğin arka planını araştırmaya ge3er ve analitik yargıların dayanağı olan bazı kavramları tespit edip inceler. *Two Dogmas of Empiricism*'de kendi kullandığı bir 3rnekten bu araştırmayı s3rd3rmektedir. “No unmarried man is married” yani ‘evli değil olmayan kimse evlidir’ bi3iminde bir 3nerme 3rneği sunar. Quine’a g3re bu 3nerme mantıksal olarak doğrudur ve herhangi bir olguya ya da g3zleme gerek duyulmadan analitik olduğu s3ylenebilir. 33nk3 “evli” ve “kimse” kavramları olası her durumda doğru olarak kalabilmektedir (Quine, 1961, s. 2).

Fakat bahsedilen analitik 3nermeye alternatif olarak sunulan bir başka analitik 3nerme de mevcuttur. Quine’nın asıl 3zerinde durduğu bu t3r analitik olan 3nermelerdir. Quine’ın buna verdiği 3rnek de “No bachelor is married” yani ‘bekar olmayan kimse evlidir’ t3r3nden bir 3nerme 3rneğidir. İlk 3rneğin aksine “evli değil” yerine “bekar” ifadesi kullanılmıştır. Burada ortaya 3ıkan sorun ise eř anlamlılık sorunudur. Bu y3zden Quine bu t3r 3nermelerin tatmin edici bir analitiklik 3zelliği sunmadığını belirtir. 33nk3 aynı anlama geldiği ifade edilen iki farklı kavramın nasıl ve kim tarafından eř anlamlı olarak nitelendiği sorulabilir (Quine, 1961, s. 2).

Bu sorunu “tanım” kavramı 3zerinden a3ıklamaya 3alışan Quine, incelediği bir takım tanım 3rneklerinin de eř anlamlılığı gerektirdiği tespitini yapmaktadır. Bu y3zden de tanımın ne analitikliği ne de eř anlamlılığı a3ıklama g3c3 olmadığı sonucuna vararak başka tanımlar yapmaktan vazge3mektedir (Quine, 1961, s. 4).

Quine tanım analizinden sonra bu sefer de değiştirilebilirlik ilkesini ele almaktadır. Değiştirilebilirlik ya da Leibniz’in deyimiyle “salva veritate”, iki farklı ifadenin her bağlamda doğruluk değerinin sabit kalarak değiştirilebilmesini ifade eder. Quine’ın bu konuda verdiği 3rnek ise ř3yledir; “bachelor” ilk olarak bekar anlamında kullanılırken “bachelor of arts” ise edebiyat fak3ltesi mezunu anlamına gelmektedir. “Bachelor” kavramı ikisinde de aynı yazılış bi3imine sahip olsa da iki farklı 3nermede iki farklı anlam i3ermektedir. B3ylelikle Quine i3in salva veritate yani değiştirilebilirlik ilkesi de analitikliği a3ıklamada yetkinliğe sahip değildir (Quine, 1961, s. 4).

Sonuç olarak Quine yaptığı analizler ve mantıkçı pozitivistleri eleştirisi sonucu, analitik hatta sentetik önermelerin bile bir sınamadan muaf olamayacağını, her türden önermenin yanlışlamadan uzak olamayacağını ifade etmektedir. Quine'a göre her iki yargı türü de olumsal içeriklere sahip oldukları için temelde birbirinden farklı olmamaktadır. Hatta Quine için olgusal içeriğe sahip olan fizik nesnelere ile, bir inancın konusu olabilecek tanrıları dahi birbirinden niteliksel olarak değil derece bakımından konumlandırır.

Daha açık bir ifade ile anlatmak gerekirse, Quine bilime de holistik bir bakış açısıyla yaklaşır ve ortaya konulan şeyler hakkında herhangi bir doğruluk ölçütünün bulunamayacağını ve temelde bunun gereksiz bir şey olduğunu vurgular. Çünkü cisimsel birtakım olguların var olduğunu bunun dışında herhangi ilenekselsel bir şeye ihtiyaç duymayacaklarını ya da buna gerek olmadığını ifade eder (Quine, 1960, s. 264).

Kripke: Olumsal A priori ve Zorunlu A posteriori Yargı

Kripke'nin yargı türleri konusundaki görüşleri kendisinden önce bu konu üzerinde tartışmış düşünürlerden farklı birtakım görüşler sergilemektedir. Bu konuda yeni bir bakış kazandırması adına önemli bir yere sahiptir. Kripke bu konulardaki görüşlerini temel kitabı olan *Adlandırma ve Zorunluluk* adlı eserinde dile getirmiştir.

Kripke *Adlandırma ve Zorunluluk* adlı kitabının ilk bölümünün başında, kitabın anahtar kavramlarından olan “ad” ve “belirleyici” kavramlarının anlamlarını açıklamaktadır. Ve şöyle ifade eder: “Ad terimini, bu tür tam betimleri içerecek biçimde değil, fakat sadece günlük dilde ‘özel ad’ denebilecek şeyleri içerecek biçimde kullanacağız.” Görüldüğü gibi Kripke, gündelik şeylerin dilsel ifadelerine ‘ad’ demektedir. Kripke'ye göre adların ve betimlerin üstünde daha tümel bir ifade gerekirse bunlara da ‘belirleyici’ adının kullanılacağını ifade etmektedir (Kripke, 2005, s. 36).

Kripke, Frege ve Russell'ın küme kuramına karşı bir tutum takınmaktadır. Küme kuramı savunucularına göre adlar eksik birer betimlemeye sahiptir. Fakat Kripke'ye göre ise betimlemeler değişken bir yapıda oldukları için adların yapabileceğini yapmada eksik kalırlar. Adlar gönderge üzerine tam bir gönderim yaparlar (Çelebi, 2017, s. 54-55). Ayrıca Kripke'ye göre adlar “katı belirleyici” olarak nitelenmektedir. Katı belirleyici ifadesini de mümkün

dünya ve aktüel dünya ayırımına bağlı olarak yapmaktadır. Bir ad, mümkün yani düşünsel olarak kurulan bütün dünyalarda aynı şeye gönderimde bulunuyorsa Kripke'ye göre bu ad katı belirleyici olarak ifade edilmektedir (Kripke, 2005, s. 62-63).

Kripke daha sonra adlar ile yargı türleri arasında bağlantı kurmak için Kant'ın a priori ve analitik yargılar arasında yaptığı ayırım üzerine bir eleştiri getirir. Kant'ın ve onun görüşünü sürdürenlerin, a priori ve zorunluluk arasında bağ olduğunu iddia etmelerinin bir hata olduğunu düşünür. Fakat Kripke kendisinin 'a priori' ve 'zorunlu' kavramlarını aynı anlama gelecek şekilde kullanmayacağını belirtir (Kripke, 2005, s. 46-47).

Kripke "apriorilik fikri, bir epistemoloji kavramıdır" diyerek kavramın inceleme zeminini belirlemiştir. Kant'tan başlayarak devam eden bir görüş olarak gelen a priori bilginin deneyimden bağımsız olarak elde edildiğine dair görüşün yanlış olduğunu iddia eden Kripke, bu a priori olarak nitelenen bilginin belirli insanlarca deneyime dayalı olarak öğrenildiğini savunmaktadır (Kripke, 2005, s. 47). A priori bilgi hakkındaki görüşünü şu şekilde dile getirmektedir: "Dolayısıyla 'apriori olarak bilinebilir', 'apriori olarak bilinmelidir' anlamına gelmez" (Kripke, 2005, s. 48)."

Daha sonra sorunlu gördüğü zorunluluk kavramına geçen Kripke, a priorinin epistemolojik olmasına karşın, zorunluluk kavramının 'metafizik' bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Zorunluluk, başka türlü olamama halidir. Bu şekilde daha önce birbirinin yerine kullanılan a priori ve zorunluluk kavramlarının alanlarını epistemolojik ve metafizik birer zemine ayırarak konumlarını belirlemiştir (Kripke, 2005, s. 48).

Kripke bu eleştirileri yaptıktan sonra, daha önce yapılmamış bir şekilde "zorunlu aposteriori" ve "olası apriori" kavramlarının var olduğu tezini ileri sürmektedir. Bu iddiasını ise zorunluluk ve a priorilik kavramlarını reddetmek için kullanmaktadır (Kripke, 2005, s. 51).

Olumsal a prioriye Kripke'nin metre örneğinden anlatabiliriz. Paris'teki standart metre üzerinden bir örneklendirme yapmaktadır. Bu standart çubuğun "bir metre" olarak adlandırılması olumsal olarak gerçekleştirilmiştir. Burada metre adlandırması bir betimleme değil gönderimi sabitleme işlemidir. Bu "metre" kavramı sadece bir uzunluğu belirtmek için kullanılmıştır. Dolayısıyla buradaki "metre" bir adlandırma olarak katı bir belirleyicidir. Bu

yüzden tüm mümkün dünyalarda aynı şeye karşılık gelen bir ad olur. Olası ya da olumsal apriori yargı da buradan çıkar. Metre adı olumsal olarak ortaya çıkar fakat gönderimi sabitlemek için kullanılıp katı bir belirleyici olduğunda da metre apriori bir özellik kazanır ve olumsal a priori bir yargıya dönüşür (Kripke, 2005, s. 70).

Kripke klasik yargı anlayışlarından farklı olarak “zorunlu a posteriori” yargıların var olduğunu iddia etmektedir. Bu iddiasının temelini de daha önce değinilen a priori ve zorunluluk arasındaki ayrıma dayandırır. Bir şeyin zorunlu olması, aktüel ve mümkün dünyalar için geçerliliği olan ve her ikisinde de aynı kalabilmesi demektir. Kripke bu konu hakkında da su örneğini vermektedir. Suyun bilimsel gözlemler sonucu iki hidrojen ve bir oksijenden oluştuğu bulunmuştur. Bu bilginin kaynağı deneyim olduğu için a posterioridir. Biz bu atomlar arası ilişki sonucu olan bileşik maddeye “su” adını veririz. Bu verilen ad, zorunluluk içermeyen olumsal bir adlandırmadır. Fakat bu bileşik maddeye su adını verdikten sonra “su” adı olumsal değil zorunludur. “Su” adı böylelikle katı belirleyici bir hal almıştır. Bundan dolayı da olgu karşıtı ya da mümkün dünyalarda aynı anlama gelmektedir. Yani “su” her iki dünyada H₂O’ya karşılık gelecek şekilde anlaşılıyorsa, bu zorunluluğu içerir ve de biz bunu deneysel bir yolla keşfettiğimiz için a posteriori ve zorunlu olur (Kripke, 2005, s. 156).

Son söz olarak Kripke, Kant’ın ve daha sonra bu alanda çalışanların yaptığı ayrımların bir eleştirisini yapmıştır. Özellikle a priorilerin deneyimden bağımsız bilinen gerçekler olduğu düşüncesinin yanlış olduğunu belirtir. Çünkü ona göre a priori ifadesi yalın bir ifade olarak karşımıza çıkmamaktadır. Onun bir de “deneyimden bağımsız olarak bilinen bir şey olduğu zannedilir” (Kripke, 2005, s. 47). Ve aksi olan yani deneyime dayalı olarak bilinemeyeceğine inanılır. Fakat bu düşünce Kripke’ye göre bir yanılgıdır. Çünkü a priori yargılar ayrıca bazıları tarafından deneyime dayalı olarak da bilinebilir (Kripke, 2005, s. 47).

Sonuç

Çalışmamızın genel bir çerçevesine değinecek olursak, ilk olarak Kant’ın yargı türlerini nasıl açıkladığı üzerinde durularak bir başlangıç noktası belirlenmiştir. Bilginin kaynağına yönelik a priori ve a posteriori kavramları açıklanmış, içerik açısından ele alınan analitik ve sentetik ayırımına değinilmiştir. Kant’ın bu yargı türlerine getirilen eleştiriler ise Ayer, Quine ve Kripke özelinde incelenmiştir. Ayer’in a priori yargıların problematik yapısı üzerine

eleştirileri aktarılmıştır. Quine'in ise analitik yargılar üzerine yaptığı eleştiri sonucu bu yargı türlerinin yanlışlığı gösterilmeye çalışılmıştır. Kripke'nin a priori yargılara dair görüşü ise onların deneyimden bağımsız olamayacağıdır. Kripke'nin yargı türlerini eleştirisi sonucunda ortaya attığı olumsal a priori ve zorunlu a posteriori yargılara değinilmiş ve eleştirilerinin izlediği yol açıklanmıştır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ayer, A. J. (2020). *Dil, Doğruluk ve Mantık*. (V. Hacıkadiroğlu, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Cevizci, A. (2005). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2015). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çelebi, V. (2017). Kripke'de Özel Adlar, Fiziksel Durumlar ve Zihinsel Durumlar İçin İleri Sürülen Özdeşlik Tezi Tartışması. *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy*, 7(2), 51-74.
- Heimsoeth, H. (2018). *Kant'ın Felsefesi*. (T. Mengüşoğlu, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kant, I. (2015). *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena*. (İ. Kuçuradi, & Y. Örnek, Çev.) Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (2019). *Arı Usun Eleştirisi*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea Yayınevi.
- Kripke, S. A. (2005). *Adlandırma ve Zorunluluk*. (B. Açıl, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Özlem, D. (2015). *Mantık*. İstanbul: Notos Kitap.
- Quine, W. V. (1960). *Word and Objects*. Massachusetts: The MIT Press.
- Quine, W. V. (1961). Two Dogmas of Empiricism. 1-12.
- Yılmaz, R. (2020). Kant'ta Sentetik Apriori Sorunu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 2841-2855.